

Smjernice za pokretne knjižnice / prerađeno izdanje priredila radna skupina IFLA-ine Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Ianom Stringerom ; [s engleskog prevela Sanja Kovačević ; stručna redakcija prijevoda Ljiljana Črnjar, Ljiljana Vugrinec]. – 1. hrvatsko izd., (prema drugom prerađenom izd. izvornika). – Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. – 59 str., [24] str. tablama : ilustr. u bojama ; 24 cm. (Povremena izdanja Hrvatskoga knjižničarskog društva. Novi niz ; knj. 26). ISBN 978-953-6001-74-3

Smjernice za pokretne knjižnice objavilo je 2011. Hrvatsko knjižničarsko društvo kao prijevod proširenog izdanja IFLA-inih *Mobile library guidelines* objavljenih 2010.

Hrvatska je među prvim državama koje imaju Standarde za pokretne knjižnice još od 1990. godine, čak godinu dana ranije od prvog izdanja IFLA-inih Smjernica za pokretne knjižnice, a 1999. godine zajedno sa Standardima za narodne knjižnice doneseni su i novi Standardi za pokretne knjižnice.

Najznačajnije i najopsežnije novosti koje donose Smjernice u odnosu na hrvatske Standarde jesu promjene u primjeni IT opreme u pokretnim knjižnicama, jer uporaba nove tehnologije omogućuje i nove usluge u vozilima. Također, važan je i prilog crteža mogućih pristupa za invalide kao i smještaj sanitarnog čvora u odnosu na raspored namještaja u različitim tipovima vozila. Pojedina poglavlja ilustrirana su fotografijama u bojama bibliobusa iz različitih zemalja. 49 fotografija nalaze se u središnjem dijelu knjige na 24 stranice i koristan su prilog Smjernicama.

Smjernice detaljno opisuju uvjete za uspostavljanje bibliobusnih službi, a uz pojedine odredbe navode i primjere dobrih i loših rješenja iz različitih zemalja.

Smjernice su podijeljene na deset poglavlja. Nakon uvoda pod naslovom *Što je pokretna knjižnica?*, slijedi poglavlje o uspostavljanju službi pokretne knjižnice. U ovom poglavlju objašnjava se nadležnost za uspostavljanje i razvijanje službi pokretne knjižnice; bila ona nacionalna, regionalna, lokalna razina vlasti ili privatna knjižnica. Nakon toga određuju se vrste knjižničnih usluga koje pružaju pokretne knjižnice. Načini djelovanja pokretne knjižnice mogu biti pokretne knjižnice uza stacionirane knjižnice, samostalne pokretne knjižnice i specijalizirane pokretne knjižnice. Specijalizirane pokretne knjižnice nude posebne vrste usluga, bile to usluge za djecu, usluge u školama,

usluge za slabije pokretne osobe, IT-vozilo, pokretne knjižnice za umirovljenička naselja, pokretne knjižnice za učenje i pisanje domaćih zadaća i ostale specijalizirane usluge.

Važan dio ovog poglavlja su i čimbenici upravljanja, koji se odnose na troškove prema tipovima usluge i obilježja terena. Troškovi prema tipovima usluge odnose se na ravnotežu između prihvatljive razine usluge stanovnicima i prihvatljivog troška za knjižnicu, pa postoje tri vrste računanja troškova: a) pokretna knjižnica nasuprot knjižničnom ogranku, b) pokretna knjižnica nasuprot poštanskoj dostavi, c) usluga pokretne knjižnice nasuprot online usluzi. Posljednji dio drugog poglavlja posvećen je mjesnoj usluzi, pažljivom planiranju ruta tako da se maksimalno iskoristi vozilo i postigne optimalna vrijednost usluge. U planiranju ruta i stajališta pokretne knjižnice potrebno je uvažiti područje kojem je namjenjena usluga, rasprostranjenost stanovništva, te broj stajališta i zadržavanje na njima.

Treće poglavlje Smjernica posvećeno je financiranju pokretnih knjižnica. Bitne stavke su troškovi za vozila i troškovi poslovanja. Cijene vozila pokretne knjižnice znatno se razlikuju ovisno o vrsti odabranog vozila, kvaliteti opreme, stanju na mjesnom tržištu i tehničkim standardima. Osim toga, u proračun bi trebala biti uključena i sredstva za zamjenu vozila, budući da je prosječni vijek trajanja novog vozila 10 godina. Godišnji proračun za djelovanje pokretne knjižnice može se sastaviti na različite načine, ovisno o tome smatra li se služba pokretne knjižnice odvojenim programom ili stavkom knjižničnog sustava kao cjeline.

Četvrto poglavlje Smjernica opisuje vrste vozila i njihova tehnička obilježja. Postoje četiri vrste vozila: kombi vozilo, kamion, autobus, te vozilo s prikolicom ili sastavljeni tip vozila, uključujući i zglobni autobus. Konačan izbor vozila ovisit će o cijeni, terenu i uvjetima na cesti, obujmu fonda i predviđenom korištenju. Poglavlje o tehničkim obilježjima okvirni je vodič za financijski odabir vozila. Uključuje prihvaćene standarde za motor vozila, odabir vrste podvozja, kočnice, oblike grijanja i klimatizacije u vozilu, ulaze u vozilo s posebnim osvrtom na pristup za osobe s invaliditetom. Također predlaže mjesta za spremišni prostor u vozilu, izvore napajanja električnom energijom i električne instalacije, materijale za oplatu vozila, preporuke za prozore na vozilu i odjeljke na izvlačenje. Osim toga vozilo treba imati i IT opremu, kuhinjsku opremu i sanitarije. Također se preporučuje i sigurnosna oprema i utvrđuju pravila za postupanje u izvanrednim okolnostima.

Peto poglavlje je o izboru standardnog namještaja u pokretnoj knjižnici. Budući da je prostor u vozilima vrlo ograničen, dobar izbor namještaja je vrlo

bitan jer osoblje mora provesti mnogo sati u ograničenim uvjetima. U standardni namještaj i opremu spada izbor polica, pulta ili mjesta za rad osoblja, sjedala, namještaja i opreme za djecu, mjesta za računala, pisače, skenere itd. U izbor namještaja svakako treba uvrstiti i opremu za osoblje (umivaonik, spremnik tople vode, uređaj za kuhanje, hladnjak, ormar i ogledalo, sanitarije itd.).

Šesto poglavlje posvećeno je osoblju. Postoje brojne razlike u gledištima kada se radi o broju i kvalifikacijama osoblja u pokretnim knjižnicama, ali načelo glasi da je osoblje pokretne knjižnice sastavni dio sveukupne organizacijske strukture knjižničnog sustava kojem pripada pojedina pokretna knjižnica. U rad pokretne knjižnice mogu biti uključeni svi zaposlenici iz sustava, ali ako je osoblje specijalizirano, ono treba imati isti status kao i osoblje stacionirane knjižnice. U Smjernicama su razmotrene tri kategorije osoblja: stručno knjižničarsko osoblje, stručno osoblje neknjižničarske struke i osoblje bez stručnih kvalifikacija, a knjižnica bi trebala imati i opću politiku uključivanja volontera. Što se tiče broja osoblja, to ovisi o vrsti vozila, području i slično, no najčešće su to dva člana osoblja; vozač i knjižničar. Što se tiče izobrazbe, i knjižničar i vozač moraju imati potrebne kvalifikacije.

Sedmo poglavlje govori o zbirkama i fondu pokretne knjižnice, koji bi trebali odgovarati potrebama zajednice. Opseg i dubina fonda pokretne knjižnice rezultat su politike izgradnje zbirke koju provodi uprava knjižnice. Odbir građe treba slijediti smjernice te politike i biti lako prilagodljiv kako bi odgovorio na dinamičnu prirodu usluga pokretne knjižnice. Iako su knjige, u mekom i tvrdom uvezu, još uvijek najvažniji dio fonda pokretne knjižnice, uobičajena je građa i na drugim medijima. Obujam građe utvrđuje se ovisno o policama i prostoru za pohranu građe u vozilu i zato je važno unaprijed planirati zbirku. No kada se osniva nova služba pokretne knjižnice, nije jednostavno procijeniti kakvim fondom opremiti vozilo te bi stoga trebalo obaviti istraživanje o korisnicima ili iskoristiti povratne informacije iz sličnih područja. Darovi također mogu biti vrijedna dopuna zbirci, ali knjižnica bi trebala imati pisane smjernice za postupanje s darovanom građom kako bi se izbjegli mogući problemi.

Osmo poglavlje ukratko opisuje sjedište službe, mjesto iz kojega djeluje knjižnica. Sjedište bi trebalo biti dio središnje knjižnice ili knjižničnog ogranka, no može biti i odvojeno. Sjedište bi trebalo imati dva osnovna prostora: garažu, po mogućnosti zatvorenu i radni prostor sa spremištem koji bi se trebao nalaziti uz garažu zbog razvrstavanja fonda radi izmjene.

Deveto poglavlje je o promidžbi službe pokretne knjižnicu, kojoj je cilj doprijeti do što više korisnika i privući ih svojim uslugama. Ključno je da se knjižnica i njene usluge stalno promoviraju tako da privuku nove korisnike, a da postojeći korisnici budu svjesni cijelog spektra dostupnih usluga. Oblici promidžbe mogu biti različiti, ograničeni su jedino financijskim sredstvima. Mogu biti stalne promidžbene aktivnosti; najučinkovitija jest samo vozilo koje putuje nekim područjem, i tekuće promidžbene aktivnosti, kao što su tiskanje kalendara, biltena, letaka itd.

Deseto poglavlje je paragraf posvećen najvećoj vrijednosti pokretne knjižnice: osoblju. Kvalitetno osoblje ključ je pružanja dobre usluge.

Smjernice imaju tri dodatka, sheme koje mogu pomoći pri oblikovanju i konstruiranju nove pokretne knjižnice. Dodatak 1 su prijedlozi oblikovanja pokretne knjižnice s podvozjem od jednog dijela. Crteži prikazuju devet shema vozila, sheme su sljedeće: dvoja vrata i dva pulta, dvoja vrata i jednim pultom, jednim ulazom i prednjim pultom, jednim pultom i stražnjim ulazom, jedan ulaz i pult sa stražnje strane, shematski prikaz za smještaj sanitarnog čvora, shematski prijedlog za smještaj rotirajućih stalaka, prijedlog za smještaj vrata i prijedlog odvojenog ulaza za invalidska kolica. Dodatak 2 pokazuje prijedloge oblikovanja pokretne knjižnice s prikolicom, nudi pet shema: jedna vrata s ulazom u sredini, dva ulaza s obje strane pulta, jedan ulaz s pultom u stražnjem dijelu, prikolica s odjeljcima na izvlačenje i prijedlozi za dodatna poboljšanja. Dodatak 3 su korisne mrežne stranice.

Stručne literature o pokretnim knjižnicama na hrvatskom jeziku razmjerno je malo, pa je ovaj prijevod Smjernica koristan i važan doprinos ne samo knjižničarima i knjižnicama koje organiziraju bibliobusne službe, nego i studentima knjižničarstva koji kroz njih dobivaju uvid u organizaciju i značaj službe pokretne knjižnice.

Martina Barišić